

Litva: perly za humny metropole

Tomáš Lébr
zvláštní zpravodaj
MF DNES v Litvě

Bere-li Litvu jako zastávku v rámci cesty do Pobaltí, může se stát, že se nedokážete „vyhrabat“ z metropole Vilnius - nabízí toho dost na to, aby tu několik dnů uběhlo jako voda. Byla by však věčná škoda, aby kvůli hlavnímu městu nezbyl čas na jiná místa, která mají genius loci možná nenápadnější, o to však silnější. V zemi, s níž nás pojí více věcí, než se obecně ví. „Vždyť i háčky nad písmeny v abecedě máme od vás,“ usmívá se tamní průvodkyně Jelena Sozinová.

Litva v „mini“

Mezi litevské „perly“ (i když by se více hodilo říci slovo jantar, protože především těmi je Litva proslulá) patří skanzen Teviške (nazývaný podle nejbližší vesnice také Rumšiškes). Podobný jinde v Evropě nenajdete. Do rozlohy celkem 195 hektarů (už to ho činí na plochu největším) se Litevcům podařilo sestěhovat takřka celou Litvu - přesněji řečeno budovy, které tvořily kolorit jednotlivých historických částí země zhruba před sto lety. A podstatně starší tradice a obyčej.

Cesta k etnografickému muzeu přitom nevyžaduje žádné velké oběti. Leží totiž přímo u dálniční spojnice mezi Vilniusem a Kaunase - a pokud chcete z Litvy poznat alespoň to podstatné, tak se Kaunas stejně nevyhnete. A u břehů takzvané kaunaské laguny (přehradní nádrže na řece Nemunas) skanzen leží.

Muzeum začalo vznikat už v roce 1966 - jeho tvůrce tehdy napadlo, že na jedno místo soustředí stavení nejen z litevského venkova, ale i z městeček, a to odděleně podle regionů, z nichž se Litva postupně skládala: Dzukije, Aukštaitje, Suvalkije, Žemaitje a Malé Litvy. Často je hned na první pohled vidět, kde se kdysi v Litvě žilo lépe a kde hůře - podle velikosti stavení a jejich počtu v jednotlivých usedlostech. Hlavní okružní trasa je dlouhá sedm kilometrů, ale dá se předpokládat, že prochodíte (či projedíte, na místě je i půjčovna kol) podstatně delší vzdálenost.

Celý skanzen je sestaven ze zhruba 150 budov, které tvoří jedno městečko a několik vesnic (ale i samot či například větrného mlýna) - to vše prokládají sady, zahrady, pole, potoky a rybníky sahající až k horizontu tak, že vám jen ostatní turisté připomínají, že jste se neocitli v jiném čase.

Je tu však i místo, které připomíná temné vzpomínky na sovětské časy. Zde je k vidění i příbytek (de facto zemljanka) Litevců, kteří se v těch dobách dostali do vyhnanství na ruské Sibíři.

Kaunaský Petřín

Ze skanzenu je to jen 20 kilometrů do Kaunasu. Města, které si dobu největšího vzhledu prožívalo v letech 1918 až 1939 - tehdy bylo hlavním městem Litvy. Po první světové válce byla totiž dnešní metropole Vilnius obsazena Polskem.

Kaunas je menší (zhruba 300 000 obyvatel oproti 550 000 obyvatel Vilnius), je tu na první pohled méně moderních budov a mrakodrapů, ale i kvůli tomu z něj místy dýchá větší klid než z metropole.

A milovníci Prahy mohou na jednom místě skoro „uronit slzu“. Ve svahu nad historickým centrem Kaunasu je lanovka, která hodně připomene lanovku na Petřín. Je uchována v původním stavu, skoro to vypadá, že by nebylo potřeba ovládat ji počítačem, jak v horní stanici předvádí místní konduktér.

Lanovka vyváží obyvatele města na Zelený kopec, tradiční rezidenční čtvrť Kaunasu, kde za časů „hlavního města“ byla i velká část ambasád. Zelenému kopci vévodí bazilika Vzkříšení Ježíše Krista. Na první pohled funkcionalismem stříhnutá stavba z litevské první republiky (postavena byla v letech 1933 až 1940). Ostatně Kaunas je především díky svému vzestupu a pádu coby hlavního města dnes označován za největší „galerii“ meziválečné architektury na světě.

Místo kazatelny rádia

Po druhé světové válce a začlenění Litvy do sovětského impéria však komunistický režim nalezl pro baziliku praktičtější uplatnění a odlišnou duchovní náplň - vysoký dóm byl vycpán normálními patry a vyráběly se v něm radiopřijímače ideální pro kremelské vysílání.

V roce 1990, těsně předtím, než Litva získala znovu nezávislost, hrozil zdevastované budově definitivní zánik. Zachránil ji patriotismus zahraničních Litevců (koneckonců ze zhruba čtyř milionů Litevců jich dnes téměř jeden milion žije jinde ve světě). S jejich finančním příspěvkem je dnes kostel zase zářivou a zdaleka viditelnou dominantou města (jeho věž je vysoká 70 metrů).

„Starobylou“ historii Kaunasu však charakterizuje jiná stavba na jednom z poloostrovů Kaunaské laguny - klášter Pažaislis, skvost italského baroka.

Byl postaven ve druhé polovině 17. století pro kamalduly, neboli poustevnický řád volně příbuzný s benediktiny. Na to, co si prožil - ustájení koní Napoleonovy armády, za první světové války německý lazaret či za sovětských časů psychiatrická léčebna - je takřka zázrak, že klášterní komplex dnes po opravách působí takřka neporušeně. A vrátili se do něj i věřící. Zatímco z poloviny areálu, do něhož kromě nádherného kostela patří i rozlehlá zahrada s domky pro mnichy, je dnes muzeum, druhá polovina pat-

Nejen chléb a sůl

Tahle paní má ve skanzenu Teviške připraveno skvělé tradiční pohostění. Foto: 4x Tomáš Lébr

Volant a počítač

Ve „velině“ historické kaunaské lanovky.

Kláštérní pisár

„Jako živý“ mnich v klášteře Pažaislis (dolní snímky).

Rádce

Co se vám může hodit v Litvě

- **Tipy MF DNES** Kromě zmíněných míst jsou cíli turistů například ostrovní hrad a městečko Trakai a Klajpeda, přístav na severu země, z něhož je možné přeplout na Kurskou kosu, v průměru jen stovky metrů širokou poloostrovní šíjí - část patří Litvě, část Rusku.
- **Ceny** Země patří do eurozóny, ceny jsou tu vyšší než u nás. Tipem na typická jídla za rozumné ceny je restaurace Senoji Trobele ve Vilnius (http://www.senojotrobele.lt), proslulá, ač není přímo v centru města. Litevskou specialitou jsou bramborové knedlíky s masovou náplní zvané zeppeliny - připomínají slavnou vzducholod.
- **Bezpečnost** V zemi terorismus nehrozí.
- **Jak se tam dostat** Nepraktičtější je let se společností AirBaltic do Rigy (jediný spoj z Prahy do Pobaltí) a dál do Litvy letecky.
- **Zajímavost** Litva zůstala z celé Evropy nejdéle pohanskou. Křesťanství přijala až roku 1387 (například Čechy a Morava už v 9. století), jeden z jejích regionů, Žemaitsko, byl pokřtěn až v roce 1413.

ří od začátku 90. let opět mnichům. Pardon, mníškám - ačkoli nad hlavní bránou kláštera se skví latinský nápis zakazující vstup ženám, dnes v něm rozjímají členky konventu sv. Kazimíra. Pokud je příliš neruší hudba - areál kláštera je totiž po celé léto dějištěm nejrůznějších hudebních festivalů.

Česká stopa: čžž

Za skutečnou pokladnicí baroka v zemi je však nutné zajet do metropole. Hlavně kvůli barokním stavbám je historické centrum Vilnius zapsáno do seznamu památek UNESCO.

S nadsázkou řečeno mohl být Vilnius velevýznamným městem i pro Čechy - rod Jagellonců, který obsadil na přelomu 15. a 16. století český trůn, pocházel právě z Litvy.

V areálu vilniuské univerzity, nejstarší ve východní Evropě (1572) a jednom z nejnávštěvovanějších komplexů ve Vilnius, se mimo jiné dozvíte: že při bitvě u Grunwaldu (litevsky Žalgiris) v roce 1410, jedné z největších bitev středověku a určité nejslavnější v litevských dějinách, možná přišel Jan Žižka z Trocnova o první oko; že v tuzemsku ne vždy oblíbený český svatý Jan Nepomucký byl naopak v Litvě vždy nesmírně populární; a že v 17. století si litevština vzala z češtiny háčky nad c, s a z, aby zvládla popsat výslovnost jazyka.

To, že se ahoj řekne litevsky řekne „sveikas“, s češtinou nemá společného nic. Ale přinejmenším se to Čechům dobře vyslovuje.

Vládo, pomoz! Proč blesky ročně zabíjejí tisíce Indů

Blesk je v Indii horším zabijákem, než byste si mysleli. Ročně připraví o život víc lidí než větší přírodních kalamit.

Ladislav Kryžánek
redaktor MF DNES

PRAHA, DILLÍ Pokud byste se zeptali indických farmářů, čeho se na polích bojí nejvíc, jejich odpověď by vás nejspíš překvapila. Nejsou to tygři, hadi ani bandité, ba ani sucho. Za své nejhorší nepřátele považují blesky.

Zabíjejí nečekaně, zákeřně a není proti nim obrany. Loni jim padlo za

obět přes 2 500 lidí, převážně žen a dětí - při bouřkách se často ukrývali pod osamělými stromy.

V posledních letech mají farmáři pocit, jako by blesků přibývalo a byly čím dál silnější. A odborníci potvrzují, že nejde o žádné halucinace - podle nich se tento fenomén zhoršuje v důsledku klimatických změn. Jen za předminulý víkend připravily nebeské výboje o život nejméně třiadvadesát Indů. V sousedním Bangladéši už takto letos zemřelo přinejmenším 261 farmářů.

V určitých oblastech, zejména v rovinatých částech Biháru, Madhjadpradéše či Uttarpradéše, mají zemědělci strach na pole vůbec vyjít. Vládo, pomoz! volají na demonstracích, jež spontánně vznikají po pohřbech obětí. Vlády svazových států

Bouře Blesky v Indii ročně zabijí přes dva tisíce lidí. Foto: Shutterstock

by to nejspíš i rády udělaly, ale jak?

„Nejhorší období s výskytem blesků je pravidelně během teplých měsíců od března do července,“ sdělil listu The Times of India Sunit Pawar, vědec z Indického ústavu pro tropickou meteorologii. „Předpovídat blesky, to je nesmírně složité, vše se odehraje v jediné vteřině. Mraky jsou navíc obrovské, někdy pokrývají i pětadvacet kilometrů čtverečních, takže přesně určit, ve které jejich části se blesk zrodí, je prakticky nemožné,“ dodal.

Pomoc pozůstalým

„Cítíme se jako v pasti, nemůžeme zůstat doma, ale bojíme se vyjít na pole. Přitom práce nepočká,“ říká bihárský farmář Lál Bábú Usvaha. „Všichni cítíme strach, když se znič-

honic přihrne tolik mraků nabitých elektřinou,“ dodává. V sousedním Bangladéši už problém přiměl vládu, aby zásah bleskem přidala na oficiální seznam přírodních katastrof vedle povodní, cyklonů, zemětřesení, sucha či eroze říčních břehů.

Farmáři se shodují na jediném - vláda by jim měla pomoci. Ta je však na mocné přírodní síly zjevně krátká. Jediné, co může dělat, jsou finanční kompenzace pro rodiny obětí. Vědci optimismem nehyří - s tím, jak se svět ohřívá, lze očekávat, že bude blesků přibývat. Ze studie Kalifornské univerzity v Berkeley z roku 2014 plyne, že možnost úderu blesku se zvyšuje s každým stupněm Celsia navíc o dvanáct procent. Do konce století může být blesků až o polovinu víc.